

ANTONIO TAGLIACCOZZO, *Archeozoologia della Grotta dell'Uzzo, Sicilia. Da un'economia di caccia ad un'economia di pesca ed allevamento* (Supplemento al *Bulletino di Paleontologia Italiana*, volume 84 – NS II), Roma, 1993, 278 p. + 93 fig., 41 tab., 26 pl.

Confruntarea cu trecutul, în încercarea de a reconstitui cât mai veridic principalele coordonate ale evoluției comunităților umane, este adesea pentru cercetător un demers anevoios. Eforturile concentrate în acest scop se remarcă și în volumul prezentat, primul din seria monografiilor dedicate cercetărilor interdisciplinare din Grotta dell'Uzzo. Printre coordonatele geografice ale acestui obiectiv se numără versantul răsăritean al promontoriului San Vito lo Capo, situat în marginea occidentală a golfului di Castellamare, din extremitatea nord-vestică a Siciliei. Începând din anul 1974, Institutul Italian de Paleontologie Umană desfășoară ample investigații în această arie geografică, cu scopul de a individualiza așezările de interes preistoric. Proiectul prevede realizarea unui program de studii multidisciplinare, de caracter geologic, paleoambiental și cultural. Date referitoare la aceste cercetări au mai fost publicate și sub formă de studii preliminare, printre care se numără și cel inserat în volumul *Premières communautés paysannes en Méditerranée occidentale*, Actes du Colloque International du C.N.R.S: (Montpellier, 26-29 Avril, 1983), Paris, 1987, semnat de Lorenzo Constantini, Marcello Piperno, Sebastiao Tusa, cu titlul *La néolithisation de la Sicile occidentale d'après les résultats des fouilles à la grotte de l'Uzzo (Trapani)*.

Actualul volum vizează elucidarea unor aspecte legate de paleoeconomia populațiilor, utilizând în acest sens și informații preluate din paleobotanică, paleontologie și paleoantropologie. Datele desprinse din cercetările arheologice (industria litică și pe os la nivel mezolitic și neolitic) constituie obiectul unei noi monografii, aflată în curs de publicare. Mai pe larg, volumul de față, într-o manieră de abordare a tuturor informațiilor pe care resturile osteologice animale le furnizează, în contextul legat de

transformările ce au avut loc în activitatea de subzistență între sfârșitul mezoliticului și neolitic, încearcă o reconstituire a cadrului în care s-a produs neolitizarea.

Materialul faunistic provine din două secțiuni: F și M. Eșantionul osteologic analizat se ridică la peste 82000 resturi, dintre care circa 15500 au putut fi identificate. Reperele temporale ce marchează perioada studiată sunt mijlocul mileniului 9 î. de H. și începutul mileniului 5 î. de H. Datele arheologice, corelate cu cele rezultate pe baza expertizei osteologice, au permis recunoașterea a șase faze diferite în registrul stratigrafic al secțiunii F și anume: stratul de la baza secțiunii, prima fază mezolitică, a doua fază mezolitică, faza de tranziție de la mezolitic la neolitic, prima fază neolitică și a doua fază neolitică.

Lucrarea este eșalonată în zece capitole, conform criteriului cronologic. Primul capitol prezintă grotta sub aspectele localizării, istoricului cercetărilor și încadrării sale culturale. Tot aici sunt amintite sumar rezultatele analizei paleoantropologice asupra mormintelor descoperite în stratul de cultură mezolitic. Detalii privind cercetarea pe acest nivel apar inserate în cuprinsul volumului din același an al periodicului *Bulletino di Paleontologia Italiana* (p. 85-179). Următorul capitol se referă la metodologia utilizată. În acest context autorul descrie tipul procedurilor de recoltare și conservare folosite, precum și metodologia adoptată după diferiți autori. De multe ori, în publicațiile de specialitate se omite specificarea acestui tip de informații, ceea ce îngreuiază sau chiar face imposibilă compararea ulterioară a datelor obținute pentru complexe contemporane diferite.

Într-un spațiu extrem de larg, ce epuizează aproape întreg conținutul volumului, sunt detaliate rezultatele cercetării efective

a vestigiilor faunistice. Pe parcursul a șapte capitole, dedicate fiecărui strat în parte, se prezintă speciile identificate, frecvențele obținute atât pe baza calculării numărului de fragmente (NR), cât și a numărului minim de indivizi (NMI), precum și unele date metrice. Acestea sunt însoțite de considerații și interpretări asupra datelor evidențiate (compoziție specifică, particularități morfologice ale animalelor).

Ultimul capitol înfățișează o imagine sintetică a aspectelor reliefate și conține referiri asupra evoluției speciilor și a modificărilor legate de procesul domesticirii. Se remarcă faptul că unele caracteristici ale oaselor pot indica prezența activității umane. Astfel, în stratul de la bază (capitolul III), reprezentat în principal prin unelte din piatră, trăsăturile fizice ale oaselor (culoare și grad de fosilizare), urmele rare ale practicilor de tranșare, asociate cu absența piesselor arse și a moluștelor marine, au condus la ipoteza că acestea provin în urma unor depuneri naturale, ce au avut loc la sfârșitul Pleistocenului. Odată cu începutul primei faze mezolitice (capitolul IV), acumularea de oase este atribuită cu certitudine activității umane. Ca argumente în acest sens pledează creșterea numărului de oase cu urme de arsură și aspectul fizic modificat al acestora față de cele din stratul inferior. În fazele următoare locuirea peșterii devine mai intensă, fapt atestat și de sporirea numărului de resturi aparținând mamiferelor și peștilor. În neolitic oasele apar modificate în ceea ce privește patina, aspect corelat cu variațiile sedimentologice. Starea mai redusă de fragmentare a materialului este evidențiată și în procentul resturilor identificate, care se ridică la 26-28%, spre deosebire de 13-18% în perioadele precedente. Analiza raportului pe clase de vertebrate în diversele faze studiate sugerează preponderența macromamiferelor, cele mai scăzute valori fiind înregistrate în mezolitic I și neolitic I. Graficul afectat (p. 210) arată, de asemenea, că pescuitul, foarte slab evidențiat în stratul de la bază și în mezolitic I, deține un procent extrem de ridicat în prima fază neolitică (50,1%). Autorul consideră aceasta drept un factor cu implicații în stimularea schimburilor și contactelor culturale, ce stau la baza transformărilor majore din faza următoare. Evoluția sub aspect procentual a speciilor de mamifere este redată grafic (p. 213), prin asocierea datelor rezultate din calcularea numărului de fragmente și a numărului minim de indivizi. Se observă, în primul rând, o modificare a frecvențelor în cazul utilizării metodei NMI, aceasta avantajând speciile cu un număr redus de fragmente. Distribuția genurilor în cadrul fazelor studiate se prezintă astfel: genul *Bos* este slab reprezentat pe toate nivelurile; genurile *Ovis* și *Capra* sunt caracteristice numai nivelurilor neolitice, creșterea consistentă a numărului lor înregistrându-se în faza a doua neolitică (procentul este de 54%, comparativ cu 12,1% din prima fază neolitică); pentru genul *Sus* valorile calculate sunt scăzute în prima fază mezolitică, crescând considerabil în cea de-a doua fază mezolitică și menținându-se în limite ce variază nesemnificativ până în prima fază neolitică inclusiv, după care înregistrează o ușoară scădere; la genul *Cervus* frecvența este în general ridicată comparativ cu a celorlalte specii, procentul maxim semnalându-se în prima fază mezolitică, după care valorile scad. Abandonarea treptată a vânătorii și trecerea spre o economie productivă, de tip pastoral, se observă foarte clar pe grafic, în cea de-a doua fază neolitică (procentele sunt: cerb 15,3%, porcine 17,7%, ovicaprine 54%).

Pe baza materialului studiat s-au desprins și unele considerații asupra tipului de exploatare și taliei animalelor. Astfel, în cazul

cerbului, datele conduc la ipoteza existenței unui model specializat de vânătoare. În straturile timpurii predomină resturile de la indivizi tineri, de sex femel. La începutul primei faze mezolitice se observă preponderența indivizilor masculi, grupele de vârstă indicând un vârf în jurul categoriei de 3-5 ani. Se consideră că acest tip de selecție artificială ar fi fost dictată de considerente practice și, totodată, de necesitatea garantării reproducerii în cadrul populației de cervidee, prin protejarea femelelor și a masculilor tineri și maturi. Acest mod de exploatare rămâne neschimbat și în neolitic. Referitor la talia cervideelor, valorile rezultate sunt mai scăzute în timpul locuirii peșterii și, de asemenea, față de cele calculate pentru cerbul din peninsula și din așezările siciliene contemporane. Se apreciază că izolarea teritorială sau vânătoarea intensivă ar fi responsabile de acest fenomen. Deși nu au fost descoperite obiecte din corn, se pare că această specie era vânată nu numai pentru carne și piei, ci și pentru coarne, având în vedere numeroasele fragmente de frontal cu pivot și urmele de tăiere la nivelul acestuia. În ceea ce privește mistrețul, datele morfologice (reducerea taliei, scurtarea botului), considerate ca indicatori ai prezenței formelor domestice, au fost observate numai în cursul celei de-a doua faze neolitice. Posibilitatea unei domesticiri locale a vitelor nu este exclusă, dar rezultatele obținute nu o pot demonstra cu certitudine. Unul din criteriile ce ar putea sprijini acest fapt, respectiv prezența în fondul local a unui contingent numeros al speciei *Bos primigenius*, nu a fost remarcat în fazele precedente. Luând în considerare bovinele și suinele, situația apare oarecum inversată față de cea constatată în sudul Italiei (S. Bökönyi, în *Origini, Revista di Preistoria e Protoistoria delle Civiltà antiche*, XIV – II Parte (1988-1989), p. 382). În această zonă, formele sălbatice ale vitelor se găseau din abundență iar, conform criteriului amintit, probabilitatea domesticirii locale era mult mai mare. Mistrețul însă nu beneficia de un habitat favorabil, de pădure, spre deosebire de cel din aria siciliană, dominată de masive forestiere dense. Deci, este mult mai probabil ca vitele domestice să fi fost introduse în același timp cu ovicaprinele. Resturile de câine descoperite în faza de tranziție la neolitic ridică încă probleme de interpretare, dar valorile destul de reduse ale taliei îl apropie mai mult de forma domestică decât de lup.

Influențele externe, considerate ca factor motor al neolitizării în acest teritoriu, se remarcă și prin apariția ceramicii Impresso, a cărei legătură cu intensificarea exploatării resurselor marine și cu pătrunderea animalelor domestice este evidentă. Cercetările arheologice efectuate în nordul Italiei au stabilit că grupele culturale litorale din neoliticul vechi, caracterizate prin acest model ceramic, nu prezintă corelații cu fondul local autohton (Bernardino Bagolini, Paolo Biaggi, în *Chipped Stone Industries of the Early Farming Cultures in Europe*, seria *Archaeologia Interregionalis*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 1987, p. 423-448 și Nicolae Ursulescu, Florentin Burtănescu, recenzie în *ArhMold*, XVI, 1993, p. 325).

Opinia autorului este că trecerea la un tip de viață sedentar nu s-a produs brusc, ci gradat, în timp ce vânătoarea mai persista, iar pescuitul devenea tot mai important. Pentru neoliticul timpuriu nu există dovezi ale creșterii animalelor, iar ovicaprinele, deși apărute, erau sacrificate pentru carne. Pe măsură ce activitatea pastorală ia amploare, se observă, în conexiune, o intensificare a vânătorii carnivorelor, în scopul protecției turmelor. Vârstele la sacrificare a ovicaprinelor evidențiază, pentru cea de-a doua fază neolitică, un model complex de exploatare a acestora, caracterizat prin creșterea numărului de indivizi adulți.

Concluzia finală a studiului este că transformările legate de un nou model economic și o creștere specializată a animalelor sunt reprezentative numai în cursul celei de-a doua faze neolitice. Remarcăm, în încheiere, maniera de editare a volumului, bazată pe utilizarea programelor de tratare a textelor și de grafică pe

computer. Considerăm acest studiu drept un nou pas în deschiderea căilor de acces spre un teren atât de instabil, cum este acela al cercetării ansamblului formelor de viață umană civilizată.

CARMEN TARCAN HRIȘCU